

ПРАВОВА
ДОКТРИНА
УКРАЇНИ

4
ТОМ

ПРАВОВА ДОКТРИНА УКРАЇНИ

У п'яти томах

4 том

ДОКТРИНАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЕКОЛОГІЧНОГО, АГРАРНОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА

*За загальною редакцією академіка-секретаря відділення
екологічного, господарського та аграрного права НАПрН
України, академіка НАН України та НАПрН України
Ю. С. Шемшученка*

Харків
«Право»
2013

УДК 340(477)
ББК 67
П68

Редакційна колегія:

- Ю. С. ШЕМШУЧЕНКО** (*голова редколегії*)
академік-секретар відділення
екологічного, господарського та аграрного
права НАПрН України, академік НАН України
та НАПрН України;
- В. П. НАГРЕБЕЛЬНИЙ** (*відповідальний секретар*)
член-кореспондент НАПрН України;
- А. П. ГЕТЬМАН**
академік НАПрН України;
- Н. Р. МАЛИШЕВА**
академік НАПрН України;
- В. К. МАМУТОВ**
академік НАН України та НАПрН України;
- В. І. СЕМЧИК**
член-кореспондент НАН України
та академік НАПрН України

П68 **Правова доктрина України : у 5 т. – Х. : Право, 2013.**

ISBN 978-966-458-545-0

Т. 4 : Доктринальні проблеми екологічного, аграрного та господарського права / Ю. С. Шемшученко, А. П. Гетьман, В. І. Андрейцев та ін. ; за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. – 848 с.

ISBN 978-966-458-549-8

Видання присвячено проблемам екологічного, господарського, земельного, аграрного та космічного права. Зокрема, розглянуто генезу теоретичних досліджень еколого-правових проблем у ХХ ст., досліджено загальні проблеми науки господарського права, доктринальні проблеми сучасного аграрного права, становлення та розвитку доктрини земельного права України в ХХ–ХХІ ст. Значну увагу приділено становленню та основним тенденціям розвитку доктрини космічного права в Україні.

Для науковців, викладачів, аспірантів, студентів вищих навчальних закладів, практичних працівників, читачів, які цікавляться проблемами екологічного, земельного, аграрного, господарського та космічного права.

УДК 340(477)

ББК 67

© Шемшученко Ю. С., Гетьман А. П.,
Андрейцев В. І. та ін., 2013

© Національна академія правових
наук України, 2013

© Видавництво «Право», 2013

ISBN 978-966-458-549-8 (т. 4)

ISBN 978-966-458-545-0

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	7
-----------------	---

РОЗДІЛ 1. ДОКТРИНА ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

1.1. Доктрина науки екологічного права: генеза теоретичних досліджень еколого-правових проблем у ХХ ст.	10
1.1.1. Витоки науки про використання та охорону природних ресурсів	13
1.1.2. Генеза науки про земельне право (1920–1970 рр.)	25
1.1.3. Генеза науки про водне право	49
1.1.4. Генеза науки про лісове та надрове (гірниче) право	60
1.1.5. Проблеми кодифікації законодавства про охорону довкілля в наукових працях вчених-правознавців ...	77
1.2. Еволюція наукових доктрин екологічного права	97
1.3. Десять тез до питання про доктрину природоресурсного права: теорія, методологія та завдання науки	130
1.4. Інкорпорація як важлива форма систематизації екологічного законодавства	169
1.5. Доктринальні підходи до компенсації шкоди за екологічним законодавством України	193
1.6. Правове забезпечення розвитку екологічного підприємництва у контексті доктрин господарського та екологічного права	216
1.7. Роль доктрини екологічного права в започаткуванні і розвитку ядерно-правових досліджень в Україні	252
1.8. Наукова доктрина договірної екологічного права України	269

РОЗДІЛ 2. ДОКТРИНА ГОСПОДАРЬСЬКОГО ПРАВА УКРАЇНИ

2.1. Загальні проблеми науки господарського права на стику ХХ та ХХІ століть	291
2.2. Сучасне господарське право: у пошуках стратегічної моделі	306

АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ:

Передмова

- Ю. С. ШЕМШУЧЕНКО** – д-р юрид. наук, проф., акад. НАН України та НАПрН України
А. П. ГЕТЬМАН – д-р юрид. наук, проф., акад. НАПрН України

Розділ 1

- А. П. ГЕТЬМАН** – д-р юрид. наук, проф., акад. НАПрН України (підрозд. 1.1; підрозд. 1.8 – у співавт. з М. В. Красновою)
В. І. АНДРЕЙЦЕВ – д-р юрид. наук, проф., акад. НАПрН України (підрозділи 1.2, 1.4)
В. В. КОСТИЦЬКИЙ – д-р юрид. наук, проф., чл.-кор. НАПрН України (підрозд. 1.3)
М. В. КРАСНОВА – д-р юрид. наук, проф. (підрозд. 1.5; підрозд. 1.8 – у співавт. з А. П. Гетьманом)
А. Г. БОБКОВА – д-р юрид. наук, проф., чл.-кор. НАПрН України (підрозд. 1.6)
Г. І. БАЛЮК – д-р юрид. наук, проф., чл.-кор. НАПрН України (підрозд. 1.7)

Розділ 2

- В. К. МАМУТОВ** – д-р юрид. наук, проф., акад. НАН України та НАПрН України (підрозд. 2.1)
Г. Л. ЗНАМЕНСЬКИЙ – д-р юрид. наук, проф., чл.-кор. НАПрН України (підрозд. 2.2)
В. С. ЩЕРБИНА – д-р юрид. наук, проф., акад. НАПрН України (підрозд. 2.3)
О. М. ВІННИК – д-р юрид. наук, проф., чл.-кор. НАПрН України (підрозд. 2.4)
О. П. ПОДЦЕРКОВНИЙ – д-р юрид. наук, проф., чл.-кор. НАПрН України (підрозд. 2.5)
В. А. УСТИМЕНКО – д-р юрид. наук, проф. (підрозділи 2.6, 2.7 – у співавт. з Р. А. Джабраїловим)
Р. А. ДЖАБРАІЛОВ – д-р юрид. наук, доц. (підрозділи 2.6, 2.7 – у співавт. з В. А. Устименком)
Д. В. ЗАДИХАЙЛО – д-р юрид. наук, доц. (підрозд. 2.8)
О. А. БЕЛЯНЕВИЧ – д-р юрид. наук, проф. (підрозд. 2.9)
Ю. С. АТАМАНОВА – д-р юрид. наук, доц. (підрозд. 2.10)

Розділ 3

- Ю. С. ШЕМШУЧЕНКО** – д-р юрид. наук, проф., акад. НАН України та НАПрН України (підрозділи 3.1, 3.3, 3.4 – у співавт. з П. Ф. Кулиничем)

1.8 || НАУКОВА ДОКТРИНА ДОГОВІРНОГО ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Договір є універсальним природним соціальним явищем, основним інструментом організації суспільних відносин і тому застосовується скрізь як регулятор суспільних відносин. Саме договір став свого часу мірилом визначення обсягу повноважень осіб, які про щось домовляються. Вважається, що й право як соціальна категорія виникло завдяки появі договору. Традиційно договір розглядається як угода двох або більше сторін про встановлення, зміну чи припинення відповідних прав і обов'язків. В юридичній літературі нині виділяють цивільно-правові договори, договірні відносини у сімейній сфері, у сфері праці, господарські договори, земельні правочини, договірні відносини в аграрній сфері, договори та угоди в конституційному праві, договори в адміністративному та фінансовому праві¹.

Не є винятком й екологічне право. Історії відоме договірне використання природних ресурсів та охорони природи, особливо коли згадати спільне використання природних об'єктів родовим суспільством, побудованим за принципом неписаного договору про використання спільної території для задоволення численних потреб. У процесі формування різних типів держав виникали й такі відомі договірні форми використання природних ресурсів, як оренда, сервітут, концесія, охоронні зобов'язання щодо особливо унікальних природних територій та об'єктів тощо.

Водночас екологічному праву притаманні всі ознаки публічного права, яке встановлює та гарантує верховенство інтересів усього суспільства, народу, нації і держави в цілому у сфері використання природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки громадян. Тому саме екологічне законодавство наділяє суб'єктів публічної влади компетенцією, яку вони зобов'язані реалізувати на користь всього суспіль-

¹ Договір як універсальна правова конструкція [Текст] : монографія / за ред. А. П. Гетьмана, В. І. Борисової. – Х. : Право, 2012. – 432 с. (Серія «Харківська правова школа»).

ства, а також дає змогу при виконанні покладених повноважень обрати раціональні варіанти для їх реалізації. З урахуванням цього в умовах сучасної децентралізації і демократизації державного управління, удосконалення взаємовідносин між суб'єктами публічної влади та приватними особами (фізичними, юридичними), прагнення держави використовувати різноманітні засоби для оптимізації своєї діяльності і реалізації суспільних інтересів поряд із традиційними імперативними методами правового регулювання екологічних правовідносин в екологічному праві широко використовуються методи договірної характеру.

У сучасних умовах до зазначених договірних форм додаються нові, зокрема, такі як дозвільна система використання природних ресурсів, охорони довкілля та забезпечення екологічної безпеки, де поряд із договором застосовується спеціальний дозвіл, або договори комплексного природокористування, чи договори екологічного страхування ризиків та відповідальності за можливу шкоду для навколишнього природного середовища, життя і здоров'я громадян від впливів господарської та іншої діяльності. Тому в еколого-правовій науці справедливо ставиться питання про специфічність договірних відносин в екологічному праві¹.

З таких міркувань у науці екологічного права України з 90-х рр. минулого століття розвивається науковий напрям договорів в екологічному праві, започаткований харківською школою на рівні дисертаційного дослідження щодо договірної використання природних ресурсів², який було продовжено у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка як спеціальний навчальний курс³, спрямований на засвоєння студентами юридичних факультетів теоретичних знань і формування у них практичних вмінь та навичок самостійного розв'язання проблем, які

---

¹ Бринчук, М. М. Соотношение экологического права с другими отраслями права [Текст] / М. М. Бринчук // Государство и право. – 2009. – № 7. – С. 25–37.

² Соколова, А. К. Договори на користування природними ресурсами [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06 / А. К. Соколова. – Х., 1993. – 176 с.

³ Краснова, М. В. Договори в екологічному праві [Текст] : навч. посіб. / М. В. Краснова. – К. : Алерта, 2012. – 218 с.

виникають у процесі реалізації норм екологічного законодавства щодо регулювання специфічних договірних відносин у сфері використання природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки.

Питання договорів в екологічному праві порушуються й в інших країнах, наприклад, Л. М. Морозом (Республіка Білорусь)¹, М. О. Геталовою², О. Ф. Суровим³, Д. В. Хаустовим⁴ (всі – Російська Федерація) та іншими, що підтверджує важливість і значимість досліджень еколого-правових договірних відносин.

Для обґрунтування теоретичних засад договірнього екологічного права беруться до уваги сучасні розробки з аналогічних питань не лише в цивільному⁵, господарському праві⁶, а й в теорії права, де справедливо ставиться питання про договори у публічному праві⁷.

Наукова концепція договірнього екологічного права будується на застосовуваних в його науці підходах до розуміння історичних форм взаємодії Суспільства і Природи – економічної, екологічної (охоронної), захисної та відновлювально-відтворювальної (компенсаційної), які є відображенням мети і завдань екологічного законодавства (ст. 1 За-

¹ Мороз, Л. Н. Улучшение природных ресурсов: договорные отношения [Текст] / Л. Н. Мороз. – Минск, 1994. – 72 с.

² Геталова, М. А. Договорные отношения в области охраны окружающей среды [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06 / М. А. Геталова. – М., 2002. – 24 с.

³ Суров, А. Ф. Лицензионно-договорные основы природопользования и охраны окружающей среды [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06 / А. Ф. Суров. – М., 1999. – 29 с.

⁴ Хаустов, Д. В. Публично-правовые договоры как особый инструмент государственного регулирования природопользования [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06 / Д. В. Хаустов. – М., 2003. – 25 с.

⁵ Договірне право України. Загальна частина [Текст] : навч. посіб. / Т. В. Боднар, О. В. Дзера, Н. С. Кузнецова та ін. ; за ред. О. В. Дзери. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 896 с.

⁶ Беляневич, О. А. Господарське договірне право України (теоретичні аспекти) [Текст] : монографія / О. А. Беляневич. – Юрінком Інтер, 2006. – 592 с.

⁷ Морозова, Л. А. Договоры в публичном праве: юридическая природа. Особенности, классификация [Текст] / Л. А. Морозова // Государство и право. – 2009. – № 1. – С. 15–22.

кону України від 25 червня 1991 р. «Про охорону навколишнього природного середовища»).

Так, економічна форма взаємодії Суспільства і Природи розкривається через суспільні правовідносини, які спрямовані на ефективне використання природних об'єктів та їх частин, що залучені до господарського обігу як природні ресурси на титулах права власності та права природокористування. Така форма існує з часів виникнення людини як біологічного та соціального виду та спрямована на задоволення численних потреб особи, суспільства і держави у використанні корисних властивостей природних ресурсів. У межах цієї форми й починається реалізація договірних засад природокористування.

Відповідно охоронна (екологічна) форма взаємодії Суспільства і Природи відображає правові суспільні зв'язки, пов'язані з необхідністю охорони природного середовища як місця та умови існування людини. Однак формування держави, різних економічних умов розвитку поставило таку форму в залежність від існуючих форм права власності на природні ресурси, коли охороні стали підлягати окремі природні ресурси як об'єкти права власності монарха, держави чи окремих осіб. Меншою мірою в цій формі відображено охорону природних ресурсів як об'єктів права власності Українського народу, що прямо передбачено Конституцією України (ст. 13), як об'єктів, від якості та безпечності яких залежить реалізація багатьох екологічних прав людини і громадянина, таких як право на безпечне для життя та здоров'я довкілля, право на здійснення загального використання природних ресурсів, право на здійснення рекреаційного природокористування та ін. Проте в межах такої форми взаємодії Суспільства і Природи реалізуються договірні зобов'язання щодо виконання природоохоронних заходів.

Захисна форма взаємодії Суспільства і Природи обумовлена потребою захистити життя і здоров'я людини від зміненого та забрудненого техногенними впливами суспільного виробництва довкілля, що відповідно зумовило законодавче закріплення такої категорії, як «забезпечення екологічної безпеки». У межах цієї форми взаємодії

Суспільства і Природи реалізуються договори екологічного страхування, екологічного аудиту, екологічної експертизи та ін.

На засадах положень Концепції сталого розвитку, яка включає розуміння збереження існуючого стану довкілля як для сучасних, так і майбутніх поколінь, в основу взаємин Суспільства і Природи ставиться ідея відновлювально-відтворювальних, або ж компенсаційних заходів, здатних зберегти такий стан навколишнього природного середовища проведенням широкомасштабних природоохоронних заходів різного характеру. Тому-то до уваги беруться такі положення законодавства, які визначають завдання, правові принципи, правові гарантії, економічні стимули, засоби юридичної відповідальності щодо «запобігання і ліквідації негативного впливу господарської та іншої діяльності на навколишнє природне середовище; збереження природних ресурсів, генетичного фонду живої природи, ландшафтів та інших природних комплексів, унікальних територій та природних об'єктів; компенсації шкоди, заподіяної порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища; поєднання заходів стимулювання і відповідальності у справі охорони навколишнього природного середовища; встановлення екологічного податку та зборів за спеціальне використання води, лісових ресурсів, надр; проведення широкомасштабних державних заходів щодо підтримання, відновлення і поліпшення стану навколишнього природного середовища» тощо (статті 1, 3, 10, 41–49, 68, 69 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»).

Саме тому основний акцент при формуванні та розвитку сучасних форм взаємодії Суспільства і Природи має бути зроблений на економічних та фінансових механізмах, у тому числі на активному впровадженні специфічних договорів, зокрема, шляхом розробки та прийняття спеціальних проектів законів, таких як «Про плату за негативні впливи на довкілля» (у цьому законі бажано вказати на фіскальну, а не на податкову природу цього платежу), «Про екологічне страхування» (цим законом бажано визначити механізм страхування екологічних ризиків, а не лише від-

повідальності), «Про екологічні інвестиції» (такий закон міг би запровадити ринок надання природоохоронних послуг у світлі законодавства про державно-приватне партнерство, про екологічне підприємництво тощо), «Про екологічний фонд» (цей закон дозволив би формувати єдиний фонд охорони навколишнього природного середовища, в якому б акумулювалися всі платежі в галузі екології – збори, стягнення, страхові внески), «Про компенсацію екологічної шкоди» (цей закон бажано розробити на засадах адаптації до Директиви ЄП і РЄ про екологічну відповідальність за попередження та ліквідацію наслідків завданої навколишньому середовищу шкоди від 21 квітня 2004 р. № 2004/35/СЕ) тощо.

Отже, екологічне право як галузь публічного права покликане врегулювати договори, основною юридичною ознакою яких доцільно визнати публічний інтерес, загальні блага, які передбачають спільну діяльність учасників договору для досягнення соціально значимої мети. Зокрема, публічний екологічний інтерес та загальні блага як основні об'єкти і умови суспільного еколого-правового договору визначені статтями 13, 14, 16, 50, 66 Конституції України, у яких опосередковано: правовий режим природних ресурсів як об'єктів права власності Українського народу, від імені якого повноваження власника реалізують державні органи; землі як національного багатства, яка знаходиться під особливою охороною держави; обов'язок держави забезпечувати екологічну безпеку на території України, охороняти і захищати право кожного на безпечне для життя і здоров'я навколишнє середовище; обов'язок кожного берегти природу, відшкодовувати завдану їй шкоду.

Викладене дозволяє визначити, що норми Основного Закону України спрямовані на регулювання різнопланових правовідносин, які становлять предмет екологічного права. Такі відносини можна класифікувати на основні види еколого-правових договірних відносин: а) договірні відносини природокористування; б) договірні відносини охорони навколишнього природного середовища; в) договірні відносини забезпечення екологічної безпеки. Крім цього, еколого-правові договірні відносини можуть формуватися у сфері

відносин з реалізації: екологічних прав громадян, прав природоохоронних громадських організацій; права власності на природні ресурси; права природокористування; екологічного управління і контролю; економіко-правового механізму у сфері екології; відповідальності за порушення вимог екологічного законодавства тощо.

Договірні відносини в екологічному законодавстві України проходять відповідний розвиток в історичному аспекті, починаючи з договорів оренди землі, далі – у договірних відносинах у праві природокористування¹. Так, ЗК України передбачена можливість купівлі-продажу, міни, ренти, дарування, успадкування, застави та здійснення інших цивільно-правових угод із земельними ділянками: наприклад, право земельного сервіту, право користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис) і право користування чужою земельною ділянкою для забудови (суперфіцій).

Водний кодекс України передбачає користування водними об'єктами (їх частинами) на умовах оренди для рибозведення, виробництва сільськогосподарської і промислової продукції, а також у лікувальних і оздоровчих цілях.

Лісовий кодекс України передбачає наявність договірних засад як механізму реалізації лісових відносин у таких випадках: довгострокове тимчасове користування лісами та лісові сервітути.

Законодавство про рослинний світ не виключає можливості застосування договорів при використанні об'єктів рослинного світу. Як правило, більшість договорів оренди об'єктів рослинного світу укладається стосовно двох природних об'єктів – земельної ділянки і об'єкта рослинного світу.

Договірні відносини є характерними для фауністичного законодавства, особливо щодо таких видів використання

¹ Гетьман, А. П. Договірні відносини в екологічному законодавстві України [Текст] / А. П. Гетьман // Правові аспекти реалізації екологічної та природоресурсної політики / матеріали міжнар. наук.-практ. конф. 7–8 жовт. 2011 р., м. Дніпропетровськ [присвяч. 10-річчю юрид. ф-ту НГУ, 20-річчю Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» та 15-річчю приєднання України до Конвенції 1979 року] / редкол.: В. І. Андрейцев [та ін.] – Д. : Нац. гірничий ун-т, 2011. – С. 50–57.

об'єктів тваринного світу, як мисливство та рибальство. Зокрема, це ведення мисливського господарства та користування мисливськими угіддями, забезпечення якості та безпеки виготовленої з риби, інших водних живих ресурсів харчової продукції для життя і здоров'я населення, лов, добування й використання рибних та інших водних живих ресурсів й використання рибних та інших водних живих ресурсів виключної (морської) економічної зони України іноземними юридичними та фізичними особами і деякі інші¹.

Отже, в основі формування еколого-правових договірних відносин лежить загальне поняття категорії «природокористування», під яким розуміють задоволення потреб особи, суспільства і держави за рахунок використання різноманітних видів природних ресурсів², що включає в себе також відведення в навколишнє середовище різних фізичних, хімічних, біологічних факторів небезпечного впливу. У цьому випадку вважається, що суспільство і держава дають згоду на здійснення суб'єктами господарювання таких впливів, за умови додержання встановлених законодавством вимог, норм, нормативів, стандартів та лімітів. У науці екологічного права вважається, що «договори на природокористування є поняттям, в якому проглядається... його конституційно-правова природа, спрямована передусім на забезпечення екологічної безпеки, що відображає юридично значимі публічні інтереси, в яких не можна не побачити публічно-правовий зміст та значення природокористування»³.

Саме в цьому відмінність договорів в екологічному праві від договорів у цивільному чи господарському праві. Передусім такі договори «укладаються на предмет викорис-

---

¹ Гетьман, А. П. Еколого-правові договори: законодавча ретроспектива й сучасність [Текст] / А. П. Гетьман // Договір як універсальна правова конструкція [Текст] / А. П. Гетьман : монографія / за ред. А. П. Гетьмана, В. І. Борисової. – Х. : Право, 2012. – С. 325–344.

² Матейкович, М. С. Конституционные основы рационального природопользования в Российской Федерации [Текст] / М. С. Матейкович // Государство и право. – 2009. – № 11. – С. 45.

³ Бринчук, М. М. Эколого-правовая ответственность – самостоятельный вид юридической ответственности [Текст] / М. М. Бринчук // Государство и право. – 2009. – № 4. – С. 46.

тання природних ресурсів, які є об'єктами публічної власності; складаються уповноваженими державними органами – публічними юридичними особами; укладення договору здійснюється в порядку реалізації повноважень держави – власника по розпорядженню тими чи іншими природними ресурсами; порядок укладення договору визначається екологічним законодавством, яке регулює відносини щодо земель, вод, надр, атмосферного повітря, лісів та інших природних публічних благ і тому покликано охороняти переважно публічні екологічні інтереси; умови договору в основному визначаються екологічним законодавством, а не рівноправними сторонами; додержання умов договору контролюється уповноваженим державним органом (а не тільки публічною юридичною особою, яка уклала договір)¹.

Договори в екологічному праві містять установлення, які в більшості випадків мають нормативний характер і тому займають у правовій системі України місце, подібне нормативно-правовим актам. Так, в Україні прийнято окремі закони, які покликані забезпечити регулювання договірних відносин *у межах відносин природокористування*: Закони України «Про оренду землі» (1998), «Про мисливське господарство і полювання» (2000), «Про угоди про розподіл продукції» (1999), «Про питну воду та питне водопостачання» (2002), «Про рибу, водні живі організми та продукцію з них» (2003), Кодекс України про надра (1994), Водний кодекс України (1995, ст. 51), Лісовий кодекс України (1994, у ред. 2006, статті 18, 23) та ін. Слід брати до уваги, що аналогічні нормативно-правові акти прийняті і в інших державах.

Договори в природоресурсній сфері можуть забезпечувати й покращення властивостей і якості природних ресурсів, тому можуть спрямовуватися *і на їх охорону*. Такі види договорів у літературі називають меліоративними, природоохоронними, рекультиваційними, гідротехнічними та ін.²

¹ Бринчук, М. М. Эколого-правовая ответственность – самостоятельный вид юридической ответственности [Текст] / М. М. Бринчук // Государство и право. – 2009. – № 4. – С. 47.

² Мороз, Л. Н. Улучшение природных ресурсов: договорные отношения [Текст] / Л. Н. Мороз. – Минск, 1994. – 14–16.

Згідно із Законом України від 14 січня 2001 р. № 1389-XIV «Про меліорацію земель» такі договори можуть розглядатися як комплекс заходів, спрямованих на регулювання водного, теплового, повітряного та поживного режиму ґрунтів, збереження та підвищення їх родючості та формування екологічно збалансованої раціональної структури угідь (ст. 1). Виконання відновлювальних робіт передбачено нормами Лісового (2006), Водного (1995) кодексів України, законів України «Про охорону земель» (2003), «Про тваринний світ» (1992, у ред. 2001), «Про рослинний світ» (1999).

У межах природоохоронних відносин важлива роль, крім відновлювальних, відводиться охоронним договорам, які покликані забезпечити режим територій та об'єктів, що підлягають особливій охороні (природно-заповідного фонду, об'єктів історико-культурної спадщини, курортних, оздоровчих, рекреаційних та інших зон (закони України «Про природно-заповідний фонд України» (1992 г., статті 26, 28, 30), «Про охорону культурної спадщини» (2000), «Про курорти» (2000)). Зокрема, ст. 7 Закону України «Про природно-заповідний фонд України» передбачено встановлення обмежень на використання земельної ділянки або її частини у межах природно-заповідного фонду в обсягу, визначеному законом або договором. Таке обмеження підлягає державній реєстрації і діє протягом строку, встановленого законом або договором.

Наукою екологічного права ставиться питання і по відношенню до ліцензійно-договірних основ природокористування і охорони навколишнього середовища¹. При цьому враховується, що держава забезпечує регулювання екологічних відносин імперативними методами, у яких і ліцензія (спеціальний дозвіл), і договір створюють підстави для набуття і права природокористування, і права на здійснення ряду видів діяльності, пов'язаних із охороною навколишнього середовища, оскільки закон забороняє їх здійснення без дозволів (інколи спільно з договором). Здійснення такої діяльності без зазначених документів є підставою для за-

---

¹ Суров, А. Ф. Лицензионно-договорные основы природопользования и охраны окружающей среды [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06 / А. Ф. Суров. – М., 1999. – 29 с.

стосування до винної особи заходів юридичної відповідальності. Відтак підкреслюється, що «відносини, які при цьому виникають, мають складний юридичний склад, регулювання їх здійснює ліцензія (спеціальний дозвіл) і договір, який укладається на її основі. Укладення договору не паралізує дію ліцензії, внаслідок чого суб'єкти даних правовідносин, які укладають угоду, є пов'язаними не лише договорами, але й адміністративними зобов'язаннями»¹.

В екологічному законодавстві України регулюється ціла серія видів діяльності, яка підлягає екологічному ліцензуванню: поводження з небезпечними речовинами, відходами, агрохімікатами та ін. У ліцензіях (дозволах) на здійснення такої діяльності містяться обов'язкові умови, які за ознаками співвідносяться із істотними умовами договорів. Інколи такі дозволи можуть видаватися тільки після проведення аукціону (конкурсу з їх продажу), як, наприклад, як це визначено законодавством України про надра.

Відповідно до вимог екологічного законодавства на договірних засадах в Україні реалізуються зобов'язання *у сфері забезпечення екологічної безпеки*: щодо проведення екологічної експертизи, екологічного страхування, екологічного аудиту, екологічної стандартизації, екологічного нормування, екологічного інформування, екологічної сертифікації та ін. (статті 25¹, 26–30, 31–33, 49 Закону України від 25 червня 1991 р. «Про охорону навколишнього природного середовища», закони України «Про екологічну експертизу» (1995), «Про екологічний аудит» (2004), «Про охорону атмосферного повітря» (у ред. 2001 р.), «Про підтвердження відповідності» (2001), «Про об'єкти підвищеної небезпеки» та ін.). У межах вимог цих та інших нормативно-правових актів суб'єкти здійснення екологічно небезпечних видів діяльності, шляхом укладення договорів із відповідними організаціями на виконання експертних, аудиторських, страхових, науково-дослідних, пошукувальних та інших робіт, забезпечують необхідні документи – висновки, погодження, проекти гранично допустимих викидів і скидів,

¹ Суров, А. Ф. Лицензионно-договорные основы природопользования и охраны окружающей среды [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06 / А. Ф. Суров. – М., 1999. – С. 2.

розміщення відходів у навколишньому середовищі, договори з метою одержання дозволів на таку діяльність, підтверджують свою екологічну правосуб'єктність.

Коло суб'єктів еколого-правових договірних відносин визначається екологічним законодавством, однак найбільш точно окреслено в Законі України від 1 червня 2010 р. «Про державно-приватне партнерство», у якому прослідковується державницький інтерес щодо таких публічно-приватних угод, як пошук, розвідка корисних копалин та їх добування, збір, очищення та розподіл води, обробка відходів тощо (ст. 4). Такими суб'єктами виступають: держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальні громади – державні партнери – з однієї сторони, юридичні або фізичні особи-підприємці – приватні партнери – з другої. Публічно-правовий характер договорів в екологічному праві передбачає наявність третьої сторони – основного власника, яким є Український народ, а також окремих громадян, яким гарантовано реалізацію екологічних прав.

Стосовно державних партнерів при реалізації еколого-правових договорів слід зазначити, що їх роль – це налагодження належного організаційного і функціонального їх виконання. Ці питання тісно пов'язані з проблемами визначення поняття екологічного управління, що також є актуальним для науки екологічного права. Відповідно до законодавчих визначень в юридичній навчально-методичній літературі така категорія розглядається як «державне управління в галузі охорони навколишнього природного середовища»¹ (ст. 16 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища») або ж «управління в галузі екології (тектоекологія)»², з урахуванням складної системи врегульованих правовими нормами відносин, у яких реалізується діяльність державних органів, органів місцевого самоврядування, громадських організацій, що спрямована на забезпечення ефективного використання

---

¹ Екологічне право України : академічний курс [Текст] : підручник / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. – К. : ТОВ «Видавництво “Юридична думка”», 2005. – С. 166.

² Андрейцев, В. І. Екологічне право : курс лекцій [Текст] : навч. посіб. для юрид. фак. вузів / В. І. Андрейцев – К. : Вентурі, 1996. – С. 133.

природних ресурсів, охорону довкілля, забезпечення екологічної безпеки фізичними та юридичними особами, додержання ними вимог екологічного законодавства, попередження екологічних правопорушень та захист екологічних прав громадян.

Однак найбільш прийнятним має стати термін «екологічне управління», під яким узагальнено розуміють механізм організації та систему діяльності органів державної виконавчої влади та місцевого самоврядування у галузі публічних екологічних відносин, які виникають щодо природокористування, відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки¹.

Категорія «екологічне управління» набуває вже й легітимного значення. Зокрема, в Основних принципах (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2020 року (Закон України від 21 грудня 2010 р. № 2818-VI), основним принципом визначено принцип посилення ролі *екологічного управління* в системі державного управління України з метою досягнення рівності трьох складових сталого розвитку (економічної, екологічної, соціальної). У статті 1 Закону України від 17 травня 2001 р. «Про підтвердження відповідності» наведено поняття системи екологічного управління, під яким розуміється сукупність організаційної структури, діяльності і відповідних ресурсів і методів для формування, здійснення, аналізу і актуалізації екологічної політики.

Отже, екологічне управління в сучасних умовах можна розглядати як узагальнену, комплексну категорію, яка означає: по-перше, відповідний вид діяльності державної влади, органів місцевого самоврядування, громадських органів і організацій, а також суб'єктів господарювання; по-друге, діяльність у галузі використання природних ресурсів, охорони довкілля та забезпечення екологічної безпеки, у межах якої можуть бути досягнуті відповідні суспільно значимі цілі; по-третє, така діяльність реалізується у сфері публічних екологічних відносин; по-четверте, така

¹ Екологічне право України [Текст] : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / за ред. А. П. Гетьмана та М. В. Шульги. – Х. : Право, 2009. – С. 35.

діяльність врегульована цілою системою правових норм екологічного та іншого законодавства; по-п'яте, така діяльність має чітко визначену управлінську (адміністративно-правову, переважно державно-владну) спрямованість; по-шосте, у межах такої діяльності реалізується, з однієї сторони, державна екологічна політика, з другої – забезпечуються потреби та інтереси приватних осіб, територіальних громад і окремих громадян.

Значимість поняття екологічного управління впливає на найменування сторін в еколого-правових договорах, які традиційно стосуються питань *суб'єктів таких договорів*. Як зазначається в літературі, суб'єктний склад еколого-правових договорів тим і відмінний, що обов'язково хоча б одна зі сторін повинна виступати як суб'єкт публічного права¹. Такими суб'єктами є Кабінет Міністрів України, Міністерство екології та природних ресурсів України, Державне агентство екологічних інвестицій України, інші державні органи, їх територіальні підрозділи у складі державних адміністрацій, а також органи місцевого самоврядування – Ради, їх виконавчі комітети. Ці органи забезпечують свої регулятивні владні повноваження, пов'язані з передачею природних ресурсів, видачею дозволів на природокористування, забезпечуючи при цьому суспільно значимий інтерес. Таких суб'єктів закон називає *державними замовниками, державними партнерами, орендодавцями, концесіонерами і т. п.*

Іншими суб'єктами еколого-правових договорів виступають фізичні та юридичні особи – підприємці, окрім державних і комунальних підприємств, які використовують природні ресурси, здійснюють екологічно небезпечні види діяльності – відвід у навколишнє середовище небезпечних відходів, скидів, викидів або інших небезпечних факторів, перевезення небезпечних вантажів, використання небезпечних речовин або об'єктів підвищеної небезпеки, виконання еколого-експертних, еколого-аудиторських, страхових, підрядних та інших робіт, надання інших послуг у сфе-

---

¹ Хаустов, Д. В. Публично-правовые договоры как особый инструмент государственного регулирования природопользования [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06 / Д. В. Хаустов. – М., 2003. – С. 20.

рі екології. Таких суб'єктів закон може називати *приватними партнерами, інвесторами, виконавцями, орендарями, концесіонерами* тощо.

Інколи законодавство вимагає, щоб в угодах були визначені документи, які підтверджують повноваження та статус таких сторін у відносинах їх підписання (ч. 7 ст. 8 Закону України «Про угоди про розподіл продукції»). Як правило, повноваження таких сторін визначаються законами, положеннями, статутами та ін. Тим самим підтверджується належна правосуб'єктність сторін еколого-правових договорів.

Права і обов'язки сторін еколого-правових договорів, які в них вказані, не повинні суперечити правам і обов'язкам, визначеним у законодавстві, у той же час можуть деталізуватися з метою належного забезпечення істотних умов договорів. Такі права і обов'язки становлять *зміст еколого-правових договірних відносин*.

Особливий науковий інтерес становить питання *про підстави виникнення еколого-правових договорів*. Як відомо, самі договори можуть бути підставою виникнення правовідношення. Водночас для екологічної сфери важливими є питання *умов виникнення* відповідних договірних правовідносин. Такими умовами можуть бути положення законодавчих, програмних та інших актів, у яких визначаються можливі суб'єкти, об'єкти, зміст щодо укладання відповідних угод у сфері екології. Наприклад, згідно із Загальнодержавною цільовою екологічною програмою поводження з радіоактивними відходами, затвердженою Законом України від 17 вересня 2008 р.¹ (Додаток 1, Паспорт вищезазначеної Програми), окреслено *державного замовника* (МНС України), *виконавців* (підприємства, установи та організації), *строки виконання* програмних заходів (2008–2017 рр), *прогнозований обсяг джерел їх фінансування* (близько 5 247,5 млн грн), а також (Додаток 2) – *конкретні завдання і заходи* по їх виконанню, із розбивкою по періодах і об'ємах

¹ Додаток 1 до Загальнодержавної цільової екологічної програми поводження з радіоактивними відходами [Текст] : затв. Законом України від 17 вересня 2008 р. // Відом. Верхов. Ради Україн. – 2009. – № 5. – Ст. 8 ; ст. 1 Закону України від 1 липня 2010 р. «Про державно-приватне партнерство» [Текст] // Відом. Верхов. Ради Україн. – 2010. – № 40. – Ст. 524

фінансування. Отже, такі положення можуть виступати як умови виникнення договірних відносин у сфері поводження з радіоактивними відходами, а підставою таких відносин буде конкретна угода між МНС України і конкретними підприємствами на виконання договорів, наприклад, договору пошукувальних робіт на проектування, договору підяду на будівництво, договорів на проведення різних експертиз по введенню в дію, договору оренди на експлуатацію комплексу «Вектор».

Самостійними умовами виникнення еколого-правових договірних відносин виступають положення законодавства про обов'язкове проведення аукціонів (торгів) по продажу дозволів на спеціальне використання природних ресурсів. Наприклад, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 30 травня 2011 р. № 594, у редакції від 25 січня 2012 р. № 307, якою затверджено Порядок проведення аукціонів по продажу спеціальних дозволів на використання надр, організатором аукціону визначено Держгеонадра, а щодо видобування корисних копалин місцевого значення на території Автономної Республіки Крим – Рада міністрів Автономної Республіки Крим. Окрім цього, постановою Кабінету Міністрів України від 30 травня 2011 р. № 615, з наступними змінами, «Про затвердження порядку видачі дозволів на користування надрами» передбачено, що невід'ємною частиною дозволу є *угода про умови користування надрами*, що укладається між органом з питань надання дозволу і надрокористувачем і містить програму робіт, яка оформляється як додаток. Примірні угоди про умови користування надрами затверджуються Держгеонадрами (п. 10).

Фактичною ж підставою виникнення еколого-правових договірних відносин є складний юридичний склад, який включає: звернення конкретного суб'єкта-природокористувача до державного чи самоврядного органу на предмет одержання на договірних умовах природного ресурсу у користування чи спеціального дозволу на таке користування; проведення аукціону, якщо таке передбачено законом, для визначення найбільш ефективного користувача природним ресурсом; купівля-продаж спеціального дозволу; його ви-

дача з одночасним оформленням угод на додержання умов дозволу; їх державна реєстрація. Інколи законодавець встановлює особливі вимоги щодо одержання спеціальних дозволів, наприклад, для поводження з небезпечними речовинами чи відходами, коли для видачі такого дозволу необхідно подати не лише заяву, а й документи про проведену екологічну експертизу проектів об'єктів поводження з такими речовинами, декларацію безпеки, план локалізації та ліквідації можливих аварій чи катастроф на таких об'єктах, договір страхування ризику виникнення шкоди для навколишнього природного середовища (статті 8–11 Закону України від 18 січня 2001 р. «Про об'єкти підвищеної небезпеки»).

Змістовними елементами еколого-правових договорів виступають їх *об'єкти та предмет*, які співвідносяться з об'єктами та предметом екологічного права. Єдності думок щодо цих понять у літературі немає. Інколи ці поняття за своїм значенням збігаються. При цьому береться до уваги зобов'язальний характер правовідносин, у межах яких такі договори реалізуються. Наприклад, виділяють *юридичний об'єкт* (об'єкти) зобов'язання, яким визначається відповідна поведінка (*дія*) зобов'язаної особи, і *матеріальний об'єкт* (об'єкти), якими є ті чи інші об'єкти цивільних відносин (майно, гроші)¹. Водночас вважається, що дії, які мають бути здійснені однією із сторін зобов'язання на користь іншої, називаються *предметом виконання*. Якщо ці дії пов'язані з передачею відповідного майна, то поняттям предмета виконання охоплюється і конкретне майно².

Об'єкти та предмет еколого-правових договорів, як правило, визначаються законодавством. Так, наприклад, об'єктом оренди землі згідно зі ст. 3 Закону України «Про оренду землі» визначено земельну ділянку. Об'єктами концесії можуть виступати цілісні майнові комплекси, системи цілісних майнових комплексів для здійснення діяльності у сферах водозабезпечення, відводу і очистки стічних вод,

¹ Цивільне право України [Текст] : підручник : у 2-х кн. / О. В. Дзєра (кер. авт. кол.), Д. В. Боброва, А. С. Довгерт та ін. ; за ред. О. В. Дзєри, Н. С. Кузнецової, 2004. – Кн. 1. – С. 628.

² Там само. – С. 659.

забезпечення функціонування зрошувальних і осушувальних систем, збору і утилізації сміття, обробки відходів (ст. 3 Закону України «Про концесії»). У той же час об'єктом концесії визначається і розвідка, розробка родовищ корисних копалин та їх добування (абз. 5 ч. 2 ст. 3 цього ж Закону). У Типовому концесійному договорі, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 квітня 2000 р. № 643, предметом концесійного договору визначається право концесіонера протягом визначеного строку створити (побудувати) або суттєво покращити і (або) здійснити управління (експлуатацію) об'єкта концесії з метою задоволення суспільних потреб у відповідній сфері. Об'єктом концесії визначено будівлю, споруду, майновий комплекс, ділянку надр тощо.

В окремих випадках у розділі договору про предмет може зазначатися рішення державного органу чи органу місцевого самоврядування, згідно з яким відповідному суб'єкту передано у користування на тих чи інших умовах об'єкт природи або інший об'єкт, їх місцезнаходження та ін.

Відповідно, *об'єктами еколого-правових договорів* можуть бути як природні ресурси (їх частини), природно-соціальні умови, природні комплекси, ландшафти, екологічні системи, так і інші об'єкти матеріального світу – цілісні майнові комплекси, споруди, будівлі і т. ін., у тому числі об'єкти підвищеної екологічної небезпеки. *Предметом еколого-правових договорів* можуть бути відповідні зобов'язання, якими визначаються конкретні правила поведінки щодо здійснення того чи іншого виду господарської, науково-дослідної, експертної, пошукувальної та іншої діяльності: виконати рекультиваційні, водоохоронні, лісовідновні, риборозвідні, атмосфероочісні та інші заходи, провести екологічну експертизу, екологічний аудит, розробити проект меліоративних робіт, проект гранично допустимих викидів чи скидів забруднюючих речовин та ін. Особливість становить об'єкт і предмет договору екологічного страхування – це життя і здоров'я громадян та їх майно, майно і доходи юридичних осіб на випадок шкоди, заподіяної внаслідок забруднення довкілля і погіршення якості природних ресурсів (ст. 49 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»).

На договірних засадах здійснюються згідно із законодавством і *економічні методи* у галузі екології: кредитування для одержання коштів, необхідних для впровадження природоохоронних заходів, а також при використанні коштів фондів охорони навколишнього природного середовища (статті 47–48 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»). З метою виконання міжнародних договірних зобов'язань, зокрема в частині реалізації Кіотського протоколу до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату, в Україні створено спеціальний державний орган, покликаний реалізувати на договірних засадах продаж квот на викиди забруднюючих речовин, впроваджувати екологічно виправдані інноваційні та інвестиційні проекти, – Державне агентство екологічних інвестицій України.

Питання економічних методів при реалізації еколого-правових договорів стосуються інших їх істотних умов (елементів змісту), якими, зокрема є їх *ціна*. Особливості ціни (вартості робіт) в еколого-правових договорах обмовлені можливістю залучення до їх виконання коштів місцевих чи державного бюджетів, фондів охорони навколишнього природного середовища, страхових фондів, кредитних установ, власних коштів фізичних чи юридичних осіб, інших фінансових джерел. Наприклад, згідно зі ст. 9 Закону України «Про державно-приватне партнерство» (2010) фінансування такого партнерства можливе за рахунок: фінансування ресурсів приватного партнера; фінансових ресурсів, залучених в установленому порядку; коштів державного і місцевого бюджетів; інших джерел, не заборонених законом.

В еколого-правових договорах можуть визначатися форми платежів, які співвідносяться з формами платежів у сфері екології, наприклад, орендна плата в грошовій, натуральній і відробітковій формі (ст. 22 Закону України «Про оренду землі»). Відповідно до ч. 2 ст. 25 Закону України «Про угоди про розподіл продукції» під час виконання угоди інвестор виплачує податки та збори (обов'язкові платежі), які визначені Податковим кодексом України, а також єдиний внесок на загальнообов'язкове державне со-

ціальне страхування українських та іноземних громадян, прийнятих на роботу в Україні.

Інколи в еколого-правових договорах може визначатися порядок внесення платежів за використання об'єкта договору: щомісячно, щоквартально, раз на рік. Якщо предметом еколого-правового договору є виконання відповідних робіт, ціна договору може передбачати авансові платежі, грошові премії за своєчасність і якість таких робіт.

Строки еколого-правових договорів пов'язані із питанням підстав виникнення, зміни та припинення еколого-правових договорів, які є суттєвими їх умовами і які базуються на законодавчо визначених строках договорів певного виду. Так, концесійний договір може становити строк не менше 10 та не більше 50 років (ст. 9 Закону України «Про концесії»). Інколи строки еколого-правових договорів обумовлені періодами виконуваних робіт (послуг), включаючи сезони року, коли вони можуть бути найефективніше реалізованими (весна – осінь), або періодами фінансування таких робіт.

Змістовними елементами еколого-правових договорів, та й власне правовідносин, у межах яких вони реалізуються, є також *заходи стимулювання та відповідальності*. Як правило, у таких договорах містяться розділи, присвячені цим питанням. Зокрема, у екологічному праві та законодавстві заходами стимулювання, у тому числі й щодо договорів, можуть виступати пільги при оподаткуванні, кредитуванні, іншому фінансуванні, при заставі природних ресурсів, а також матеріальне та моральне заохочення. Пільги передбачені також для одержання коштів, необхідних для реалізації природоохоронних заходів за рахунок фондів охорони навколишнього природного середовища (статті 47–48 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»). Стимулювання у сфері реалізації еколого-правових договорів стосується якості виконуваних природоохоронних заходів. Моральними стимулами може вважатися видача авторських свідоцтв, сертифікатів, дипломів переможців всеукраїнських конкурсів на звання кращий екологічний підприємець року тощо. Таким особам може передбачатися пріоритетна видача державних замов-

лень і спеціальних дозволів при проведенні конкурсів на виконання таких робіт, що, власне, й передбачено екологічним законодавством, що вже зазначалося.

Так само у межах реалізації спеціальної еколого-правової суб'єктності забезпечується виконання договірних та позадоговірних відносин щодо несення відповідальності, особливо деліктної відповідальності, що фіксується у спеціальних розділах зазначених договорів.

Отже, у сучасних умовах наука екологічного права предметно вивчає специфічні еколого-правові договірні відносини, які можна визначити як врегульовані нормами екологічного, цивільного, господарського, адміністративного, фінансового, міжнародного та іншого права і законодавства правовідношення, що виникають між органами державної влади і місцевого самоврядування (державними партнерами, суб'єктами публічного права), з однієї сторони, і фізичними чи юридичними особами – підприємцями-природокористувачами (приватними партнерами, суб'єктами приватного права), – з другої сторони. Ці правовідносини виникають у зв'язку з передачею на відповідному титулі природних ресурсів у користування або надання дозволів на здійснення екологічно небезпечних видів діяльності на договірних засадах з метою забезпечення балансу суспільних, державних та приватних потреб і інтересів у такому природокористуванні, додержання при цьому встановленого законом правового режиму використання природних ресурсів, вимог щодо охорони довкілля та забезпечення екологічної безпеки, забезпечення екологічних прав громадян, стимулювання належного виконання природоохоронних заходів та попередження екологічних правопорушень.

Сучасні умови суспільного договору у сфері екології окреслені в Основних засадах (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2020 року, затверджених Законом України від 21 грудня 2010 р., де серед принципів державної екологічної політики передбачено, зокрема, міжсекторальне партнерство і залучення заінтересованих сторін; відповідальність нинішніх поколінь людей за збереження навколишнього середовища на благо прийдешніх поколінь; пріоритетність вимог «забруднювач навко-

лишнього середовища та користувач природних ресурсів платять повну ціну»; участь громадськості і суб'єктів господарювання у формуванні та реалізації екологічної політики та ін.

Актуальність питань договорів в екологічному праві обумовлена положеннями Указу Президента України від 12 березня 2013 р. «Про Національний план дій на 2013 рік щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010–2014 роки “Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава”», де в розділі VI «Дерегуляція, розвиток підприємництва та реформування надання адміністративних послуг» передбачено спрощення дозвільної системи та сфери ліцензування, у тому числі шляхом внесення змін і доповнень до чинного законодавства з урахуванням положень законів України від 6 вересня 2012 р. «Про адміністративні послуги» та від 6 вересня 2005 р. «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності», що відповідним чином вплине на удосконалення предмета екологічного права та договірних відносин в його складі.